

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת מכות - דף ג

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

פתיחת כלים ובקבוקים בשבת

מבואר בגמ' שחילק רב יהודה לרב כהנא בין פתיחת בית הצוואר שאסורה משום שזה חיבור, לבין פתיחת מגופת חבית המותרת כיון שלא מוגדר כחיבור, ורש"י (ד"ה וכי מה) הביא את תחילת דברי הגמ' בשבת קמו, א שמתיו ראשה של חבית. רש"י ביאר את הסוגיא לפנינו לפי לשון הגמ' שהנידון האם מוגדר כחיבור או לא, למעשה בגמ' בשבת קמו מובא שהנידון אם התכוון לעשות פתח יפה או לא. ועי' בתוס' שאנץ כאן.

מדוע מותר לשבור את החבית ואין בכך משום מלאכת סותר. נאמרו בכך כמה הגדרות בדברי הראשונים. לחלק מהראשונים, אין בין וסתירה בכלים (דעת רש"י שבת מז, א. הרשב"א בחידושים וכן פסק בעבודת הקודש בבית מועד ש"ב סי' ז'. וכן ביראים) א"כ אין סיבה לאסור את שבירת החבית.

דעת רש"י בשבת (קמו, א) שזה דרך קלקול, ולכן אין איסור סותר. לתוס' ר"ד (שם) הוקשה, מה היתר בדרך קלקול, הרי כל המקלקלים פטורים. וקיי"ל שבהלכות שבת, יש הבדל האם נאמר פטור או מותר. מותר, הכוונה מותר לגמרי. ואילו פטור, הכוונה פטור אבל אסור. לכן נקט, שכאן זה לצורך הגרורות ולכן מותר. ונראה שעומק דבריו כר"ן לקמן ועיין.

לדעות שיש בנ"י וסתירה בכלים, אומרים תוס' (בשבת קמו, א) והרא"ש בעירובין (פרק שלישי סי' ה') כפי שהגמ' תירצה בסוגיא בביצה לג לשיטת רבי אליעזר, שההיתר לשבור את החבית הוא משום שהחבית המדוברת היא חבית גרועה ואין כאן מעשה סתירה חשוב.

מבואר בחידושי הר"ן (שבת שם), שהחבית היא טפלה לאוכל שבתוכה. וכמו קליפה, שמותר לקלף. ואין כאן משום איסור קורע, כיון שזה ממש כהיתר של פיצוח אגוזים.

ההיתר של התוס' והרא"ש, שחבית רעועה הנקראת "מוסתקי", אין בה איסור סותר בשבת, משום שזה כלי גרוע. נפסק בשו"ע (סי' שיד' סעיף א') "אין בין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה וכו'" (ועי' ברש"י בביצה שם שהביא ב' ביאורים) והפרי מגדים, צדד להקל שאפשר לשבור את החבית, אפילו במקום שלא היה שבר בעבר שהדביקו. היינו שהגדרת כל הכלי, כ"כ רעוע". ולא רק מקום השבר שהודבק נחשב לרעוע.

האם מותר לפתוח קופסאות שימורים בשבת?

לפ"ז, הביא בשמירת שבת כהלכתה (פרק ט' הערה י' ויא') שיש מקום להקל בפתיחת קופסאות שימורים או בפתיחת מיכלי קרטון וניר. שהרי הכלי מוגדר לכלי גרוע, שאין אפשרות להשתמש בו. ואף הנהוג לזרוקו אחר השימוש. ואף אם אינו זורקו מיד לאחר הפתיחה ומשתמש בו עד שיגמר תוכנו, בכ"ז זה לא מוגדר ככלי חשוב. וזאת בתנאי שאין איסורים אחרים, שלא פותח פתח יפה. אין בעיה של מחתך. ולא קורע על מקום האותיות וכו'.

אולם החזו"א (סי' נא' סקי"א) והתהלה לדוד (סי' שיד' סקי"ב) אסרו אף בכה"ג. דעת החזו"א, לאסור פתיחת קופסאות שימורים מכמה טעמים. יש לדון בקופסה זו, קודם פתיחה לא ראוייה לכלום. שהרי המאכל סגור בתוכה, ואין אפשרות להגיע לתוכנה. א"כ כאשר פותח את הקופסה, יצר כלי. אומר החזו"א, אף אם נאמר, שמיד שפותח את הקופסה יזרוק אותה מיד, כשם שאין כלי, יש לחשוש שמא יפתח וימשך להשתמש, אא"כ מותר ובקופסה ישנם פתיחתה הנוהג לזרוקו אף בחול. ועי"ש עוד שדן בכמה טעמים להחמיר. והתהלה לדוד, אוסר משום שפתיחת הקופסה, זה סותר. החזו"א, לא נוחא ליה באיסור סותר, כיון שקודם לא היה כלי, ושפותח את הקופסה הוא בונה ולא סותר. ועי"ש.

אמנם המנחת יצחק (ח"ד סי' פב') וכך גם נראה דעת הגרש"ז אורבך (שש"כ פ"ט סעיף ג'), שבכה"ג שנוקב על הקופסת שימורים, ע"י שפוששה בה נקב למטה, ואח"כ פותח כדרכו מלמעלה, יש מקום להקל. כיון שלאחר שיש נקב, הפתיחה לא יוצרת כלי, כיון שאין כלי כלי הראוי לשימוש. אמנם בעיניו בדברי החזו"א (שם) נראה שיש לאסור אף בכה"ג, משום שאמנם למדנו בגמ', שיוכל לשבור פי החבית ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי. והכוונה בלעשות כלי ביאר רש"י בשבת (שם) היינו פתח נאה. אולם בקופסת שימורים, אין מושג של פתח יפה, ופתח לא יפה. אין שיעור עתה על הייתה ראוייה לשימוש, ועתה שפוחתה, כל פתח נקרא יפה לה.

האם מותר לפתוח פקק שע"ג הבקבוקים בשבת?

פקק כתר", בד"כ מצוי על בקבוקי בירה. פקק ע"י עשוי מחתיכת מתכת שנתפסת בלחץ ע"ג הבקבוק. דעת החזו"א (סי' נא' סקי"א) שמותר לפתוח פקק זה בשבת, שלא מצאנו איסור בסתירת מגופה וזה כדון "מוסתקי" הנלמד בסוגיא אצלנו, שאין בו איסור. (יש סוגי בקבוקי בירה שאמנם סתירתה היא ע"י פקק מתכת האומר, אולם במרכז הפקק ישנה לשונת, ופתיחת הבקבוק נעשית ע"י משיכת הלשונית בדומה לפחית. כאן יש לדון, באיסור מחתך. כיון שהחיתוך נעשה לפי מידה וסיומן מסויים. ועי' בזה במנחת שלמה ח"ב סי' יב'. שצידד להקל. ודעת הגר"ש אלישיב הובא בארוחת שבת פרק יא' הערה סא' שנוטה להחמיר.)

"פקק עם טבעת מתכת", דעת הגרש"ז א"ב במנחת שלמה (ח"א סי' צא' אות יב')

שאסור לפותחו בשבת, משום שיש כאן מלאכת מכה בפטיש. עתה הוא יוצר פקק. כיון שצורת הפקק, שנצמד בבית החורשת ע"י לחץ, הוא ראוי לשימוש כלל עד לשחור ממנו הטבעת. אף אם נשבור את הבקבוק, ונשחרר את הפקק מבין שברי הזכוכית, לא נוכל להבריגו על בקבוק אחר, כיון שהטבעת מוודקת. א"כ שבירת הטבעת ע"י סיבוב הפקק, יוצרת "כלי" ומעתה הפקק ראוי לשימוש.

אולם נקט הגרש"ז (הובא בשש"כ פ"ט סעי' יז') שמותר לנקב את הפקק (שלא במקום האותיות), ואח"כ לפתחו כרגיל, ובזה אין איסור עשיית כלי. כיון שפקק נמוק אינו כלי, ודינו כמוסתקי.

"פקק עם טבעת פלסטיק", דעת הגרש"ז א להתיר. ולא דומה לפקק מתכת שהטבעת היא חלק מהפקק. בטבעת פלסטיק ניכר שיש פקק, ויש טבעת. א"כ הטבעת היא כמו סגירה של טיט או שעווה. אמנם יש שסברו שאף בזה שייך מכה בפטיש כבפקק מתכת. ודעת הגר"ש אלישיב לאסור, מצד איסור מחתך, שהרי קורע את הטבעת לפי הנקבים. אמנם אף ע"פ היתרו של הגרש"ז א בפקק עם טבעת פלסטיק. אולם עתה שהתחדשה עשיית הפקקים, ויש הרבה בקבוקים הסגורים בפקק שטבעתה היא בדיקו כמו במתכת, שהיא כחלק אחד מן הפקק ויש מקום גדול לדון בזה כפקק מתכת הנ"ל.

סיכום הדף

נושא: תשלום עד אחד. הזמה על עורך כתובה. על אשאי. שביעית. פותח בית הצוואר. מקוה.

אמר רב יהודה בשם רב, עד שהזמין וצריך לשלם, משלם לפי חלקו. **ותמחה הגמ'** על מה חידש רב את דבריו, **הרי משנה לקמן** מפורשת שלגבי חיוב מומן העדים מתחלקים ביניהם ולא לגבי המלקות שלכל אחד יש חיוב על מלקות. **למסקנא**, רב אמר את דיונו לגבי עד שאמר העדנו עדות שקר ובבית אחר הזימו אותנו, הוא מחייב את עצמו בלבד. **ודברי רב שלא כשית ר"ע** שהתבאר לעיל שאמר שאין עד זומם משלם ע"פ עצמו, כיון שתשלומו מוגדר "קנס", **ואם אמר העד** שהזמין והתחייבו מומן מדיו "כאשר זומם" מוגדר כממון ומשלם ע"פ עצמו **אף לשיטת ר"ע**, וע"ז אמר רב את חלקו היחסי בעדות. **ונדחה** שהרי אינו משלם מאומה כיון שאמרה המשנה שכדי לקבל דין "עדים זוממים" צריכים שבי' העדים יוזמו. **אלא ביאר רבא**, רב אמר את דיונו לגבי עד שאמר עדות שקר העדתי, **זוחה הגמ'** שהרי אינו נאמן לומר "עדות שקר" שהרי כיון שהגיד שוב אינו זורר ומגיד", וכאשר ב"ד קיבלו את עדותו, נעשה הדין על פיו.

עדים העידו שפלגו גירש את אשתו וחייב לה **כתובה**, והזמנו על עדות זו, שלא גירש ולא התחייב על לה הכתובה. **היות** ולא ברור שבאו להפסיד לבעל שהרי אם גירש בעתיד או ימות יתחייב לתת לה כתובה, **אלא** בודקים כמה מוכן אדם לשלם על כתובת האשה, שהרי יכול להיות שיקבל את סכום הכתובה בבא הזמן, **מאיזר** יש בזה סיכון שאם לא יגירשה ותמות האשה לפני הבעל, לא יקבל מאומה, את הסכום ששווה כתובה זו, ישלם לבעל.

ודנה הגמ', איך שמין דבר זה שהרי למעשה העדים באו כדי להפסיד לבעל ולא לאשה, לכך **ביאר רב חסדא** שהשומא נעשית לגבי הבעל, **היינו** הבעל מחזיק שדה שממנה האשה תוכל בעתיד לגבות את הכתובה, מכירת שדה זו אף היא תלויה אם הבעל יצטרך לשלם כתובה או לא, **ולכן** לא יוכל הבעל למכור את השדה בערך האמיתי אלא בערך של הסיכון, ואת ההפסד ישלמו לו העדים שהזמנו. **ולדעת רב נתן בר אבטיה**, שמיום לפי האשה כמה יכלה למכור את הכתובה, ואת ההפסד ישלמו העדים. **ומצא** שהעדים ישלמו הרבה יותר לפי דעת רב נתן, שהרי אין הכתובה שווה הרבה למכירתה, שאינה מוחזקת עתה בכלום. **אמר רב פפא** כדברי רב נתן, וישלמו רק את ההפסד לפי הממון של הכתובה ולא על נכסי סלוב וכד' (רש"י בבבאור א' בסוגיא).

עדים שהעידו שחייב הלווה **להחזיר את הלוואה תוך ל' יום**, והזמנו על עדותם וצריך לפרוע את החוב להחזיר עשר שנים. **שימים** כמה אדם מוכן לשלם על אשאי לעשר שנים, וסכום זה ישלמו ללווה מדין כאשר זמם.

אמר רב יהודה אמר שמואל, הלוואה שתאריך הפרעון לאחר י' שנים, שביעית משמטת החוב היות ועתיד לבא ליד: "לא יגוש". **שאל רב כהנא** מהמשה שלנו שמבואר שהזממים חייבים רק את הערך של אשאי ולא את כל החוב, **ואם** הלוואה לעשר שנים נשמטת בשביעית נמצא שהקריבו את הפרעון באו להפסידו את כל החוב ולא רק ערך אשאי. **ביאר רבא**, שבמשה מדובר שהיה לו משכון או מוסר לראותו לבי"ד ובכ"ג אין שביעית משמטת את החוב. **אמר רב יהודה אמר שמואל**, שאין שביעית משמטת היות ואין בה בשנת השמיטה "לא יגוש". **רב כהנא הביא ראיה מהמשנה**, שהעדים משלמים רק את ערך האשאי. **ודחה רבא** שמדובר במוסר שטרותיו לבי"ד או משכון שאין שביעית משמטת.

עוד **אמר רב יהודה רבא שמואל**, הלווה על מנת שלא תשמט השביעית את החוב, לא הועיל והשביעית משמטת **רצו לומר** שבבואר דברי שמואל מחמת שהוא מונה על מה שכתוב בתורה ולכן לא מועיל התנאי. **ונסתר מדברי שמואל** במסכת חפץ על מנת שלא יתבע אותו בדיני אונאה, **לרב** ויכל לתבוע אונאה, **ולשמואל** אין אונאה, מבואר שתנאי קיים למרות שהתנה על מה שכתוב בתורה. מבאר הגמ', **שביאר רב ענן** את דברי שמואל באופן שאמר "אין לך עלי אונאה" היינו שלא יתבע אותו לאונאה, מועיל. אבל אם אמר "אין בן אונאה" היינו במכר אין אונאה, זה מתנה על מה שכתוב בתורה ולא מועיל. וכן **לגבי שביעית** אם אמר "על מנת שלא תשמטני בשביעית" מועיל כיון שמתחייב לעולם, אם אמר "שלא תשמטני בשביעית" שזה מתחייב לביטול ההשמטה, לא מועיל.

סמם הלוואה לל' יום, ואין ראיה לתבוע קודם **סבר רבה בר בר חנה** שמדובר דווקא בשטר שלא טרחים לכתוב על פחות מל' יום, אבל מלוה ע"פ יכול לתבוע קודם. **אמר לו רב בשם חביוני** שאף מלוה ע"פ ל' יום, וכן למדו בברייתא. **אמר שמואל** לרב מתנה שלא יישב עד שביאר לו את המקום לדיו זה, ואמר לו "קרבה **שנת השבע שנת השמיטה**" יש שמיטה אחרת שהיא לל' יום, **שינים** בשנת חטוב שנה.

אמר רב יהודה בשם רב, בגד חדש שבשבת פתח בו לראשונה את מקום הכנסת הצוואר חייב חטאת שהרי תיקן כלי. **ושאל רב כהנא** מדוע מותר לפתוח מכסה של חבית, **אמר רב יהודה**, מגפת חבית לא הייתה מחוברת, ובגד חדש היה מחובר ועתה פותח מחדש.

אמר רב יהודה בשם רב, ג' לוג של לוגים של מים שאובים שנפל לתוכם מעט יין ונעשה שינוי מראה למים ונראים כיון, וכל ג' לוגים נפלו למקוה, לא פסלוהו כיון שפוסלים רק מים. **שאל רב כהנא** והרי מי צבע פוסלים את המקוה. **אמר לו מי צבע** זה מים והם פוסלים, **מים עם יין**, זה יין מזון ויין אינו פוסל. **ולמעשה** תולה הגמ' במחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבנן, ויובא להלן בעז"ה.